

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ НА ПІДЛІТКІВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ

У статті розкриті умови управління виховним процесом юних спортсменів в контексті навчально-тренувальних занять із вибраного виду спорту в дитячо-юнацьких спортивних школах. Автор відмічає, що організація виховного процесу в умовах навчального закладу виявляється в умінні педагога-тренера забезпечити кероване формування особистості юного спортсмена у відповідності з метою та завданнями його всебічного розвитку.

Ключові слова: управління процесом виховання, національний пріоритет, здоровий спосіб життя, юний спортсмен, навчально-тренувальний процес, дитяча спортивна школа.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена новими тенденціями розвитку системи освіти. Початок ХХІ століття є часом освітніх реформ, спрямованих на те, щоб системи освіти відповідали вимогам сучасного соціуму. Сьогоднішній освітній заклад як складна соціально-педагогічна система є елементом більш складної системи – суспільства. Саме тому він швидко реагує на зміни, які відбуваються на кожному етапі суспільного розвитку. Щодо стратегічних цілей освіти, відбуваються конкретні зміни у сучасному виховному процесі, що вимагає визначення сучасних підходів до управління процесом виховання в освітніх закладах [6].

Суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, мають суттєвий вплив на діючу систему освіти. Зараз формується нова ідеологія і практика життєдіяльності сучасної школи як соціально-педагогічної системи. Модернізація системи освіти передбачає регулярне оновлення усіх її компонентів у зв'язку зі змінами, що відбуваються у сфері культури, економіки, науки і технологій. Управління є тим важелем, тією рушійною силою, яка націлена на активізацію діяльності людини шляхом створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. У зв'язку з цим проблеми управління освітніми процесами визнані як гостро актуальні [5].

Проте слід зазначити, що проблема управління розвитком виховної системи навчального закладу у теорії і практиці педагогічної науки розкрита ще не в повному обсязі.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні національним пріоритетом є здорова і освічена людина, тому найбільш актуальна з проблем виховної роботи – проблема формування здорового способу життя підлітків. Викликає турботу, що в молодіжному середовищі вживання спиртних напоїв (включаючи пиво), куріння набувають масового характеру. Число тих, що палять, серед молоді у деяких навчальних закладах досягає 73%. На жаль, юнаки та дівчата вживають і наркотики

або психотропні речовини. В установах освіти необхідно всебічно проводити пропаганду здорового способу життя, оскільки багато підлітків не вміють і не прагнуть бути здоровими. Одним з провідних напрямків діяльності установ має бути подальше здійснення загальнодержавної політики у сфері фізичної культури, спорту і туризму по залученню підлітків до активних занять фізичною культурою і спортом, туризмом і краєзнавством. З цією метою в установах освіти пропонується проводити змагання з основних видів спорту, спортивні свята, різноманітні заходи туристсько-краєзнавчої спрямованості, якнайширше залучати підлітків до активних, масових занять фізкультурою і спортом, при цьому велика роль повинна відводитися клубам, секційній роботі, навчально-тренувальним заняттям у дитячо-юнацьких спортивних школах.

Але в даний час завдання виховання молоді ускладнюються і стає очевидною необхідність наукового рішення цієї проблеми. Наукова організація виховного процесу в умовах освітнього закладу виявляється в умінні педагога-тренера забезпечити кероване формування особистості юного спортсмена відповідно до мети і завдань його всебічного розвитку. Управління формуванням особистості юного спортсмена здійснюється в навчально-тренувальному процесі і вимагає від тренера знання способів впливу на особистість і уміння оперувати ними в конкретних ситуаціях [2].

Як підкреслює А.А. Бодальов, необхідний рівень кожного з основних компонентів всебічного розвитку повинен бути виражений через систему параметрів, в яких були б відображені міцні і змінні утворення. Наприклад, для етичного виховання – не просто знання норм етики, а більш глибокі властивості особистості: етичні переконання, установки, відносини, ціннісні орієнтації і пов'язані з ними основні тенденції поведінки [3].

Деякі тренери лише фіксують рівень сформованості у підлітків спортивних знань, умінь і навичок. Проте, без виявлення реальних змін у власне особових властивостях підлітка, на основі лише визначення характеру спортивних знань, умінь і навичок, досягнутий ним рівень розвитку встановити неможливо. Отже, виховна робота стосовно даного підлітка не буде по-справжньому цілеспрямованою, а значить і результативною. Тому тренеру доцільно не лише послідовно накопичувати знання, що характеризують основні етапи фізичного і психічного виховання підлітка, але й більш активно вивчати і описувати явища, що дозволяють відповісти на питання: що в психіці юного спортсмена ще виникає, коли і в якій послідовності. Адже не знаючи суб'єктивних передумов розвитку особистості не можна грамотно спрямовувати процес її розвитку (Б.Г. Анан'єв, Л.С. Виготський) [1].

На думку вчених, необхідно також враховувати той аспект, що особистість ніколи не розвивається одночасно і однаково успішно у всіх напрямках. З'ясування реальної послідовності появи у підлітка, схильного до порівняно швидкого формування певних психічних утворень (починаючи від знань і закінчуючи рисами вдачі), складає внутрішню логіку виховання юного спортсмена. При цьому тренер повинен з'ясувати: 1) яка міра сформованості тієї або іншої властивості особистості і його пізнавального, емоційного, поведінкового компонентів необхідна, щоб ця властивість стійко проявлялася як у звичайних, так і в екстремальних умовах; 2) яке поєднання властивостей повинно бути у підлітка, щоб властивість, що цікавить нас, була відносно стійкою.

Зауважимо, що будь-яка виховна дія викликає складний ефект, змінюючи фізичний стан, емоційно-етичний настрій, пізнавальні процеси та інші характеристики особистості. Разом з тим побачити складні наслідки будь-якої виховної дії на підлітка – ще не означає вирішити цю важливу для виховання проблему. Тренер повинен спочатку зрозуміти, який сукупний виховний ефект має той або інший тип впливу на юного спортсмена, і навчитися так управляти їх дією, щоб вони, ви-

шикувані в певну систему, викликали потрібний виховний результат. Якісний стрибок в етичному та фізичному вдосконаленні юного спортсмена при формуванні одного напрямку виховання неможливий без “підтягування” до певного рівня інших напрямів [7].

Науковці стверджують, що в контексті першочергових завдань всебічного розвитку юного спортсмена істотне місце займає проблема виявлення об’єктивних чинників, які забезпечують цей розвиток. Тренеру важливо знати, коли, як і якими своїми сторонами середовище і суспільство впливають на розвиток юного спортсмена, як ці сторони повинні змінюватися, щоб у підлітка формувалися характеристики фізичного і духовного розвитку, які б відповідали високим вимогам сучасного суспільства. Важливо знати, як, на яких рівнях, і в яких формах повинні взаємодіювати функції сім’ї, громадськості, молодіжних організацій у процесі комплексного виховання юного спортсмена [7].

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати умов управління виховним процесом юних спортсменів у контексті навчально-тренувальних занять обраним видом спорту в дитячо-юнацьких спортивних школах.

Виклад основного матеріалу. Вивчення підлітків у процесі діяльності спортивного колективу вимагає від педагога-тренера чіткої цільової установки, уміння виявляти визначальні мотиви і потреби юного спортсмена та способи їх реалізації: правильно оцінювати дії і вчинки підлітків, шукати педагогічно доцільні шляхи виховної дії, ставити підлітка в умови, що вимагають прояву тих або інших властивостей особистості, правильно визначати рівень його вихованості.

Все це дозволяє педагогу-тренеру творчо підходити до постановки мети і завдань формування особистості підлітка, створювати умови для всебічного розвитку індивідуальності кожного члена спортивного колективу, забезпечувати комплексний підхід у вихованні, включаючи кожного вихованця в справи колективу.

Крім того, педагогу-тренеру необхідно розробити програму дій, яка б передбачала утворення нових якостей і властивостей в розвитку колективу і формуванні особистості юного спортсмена.

Моделювання передбачуваних результатів і розробка програми діяльності педагога-тренера та його вихованців припускає, перш за все, визначення доцільних педагогічних дій [2].

А оскільки управляти формуванням особистості підлітка безпосередньо не можна, тренер, знаючи, які відносини сприяють формуванню тих або інших властивостей особистості, повинен проектувати включення вихованців в ті види діяльності, які ведуть до утворення даних відносин. Змінюючи умови організації тих або інших відносин, способи включення підлітка в різні види діяльності, тренер управляє формуванням особистості юного спортсмена. Причому ефективно управляти виховним процесом тренер зможе, лише знаючи його суть.

Як показує досвід, жоден з основних напрямів роботи окремо не може забезпечити повноцінного формування всіх етичних якостей особистості. Лише комплексне рішення проблем виховання дозволяє врахувати все різноманіття зв’язків, чинників і явищ, які визначають результативність виховних зусиль [4].

Беззаперечно, що фізичні вправи та ігри – самі по собі дієвий засіб етичного і морального виховання. Як приклад, можна спостерігати, що в ім’я інтересів команди спортсмени нерідко виконують ризиковані вправи, а у процесі гри – виховуються почуття товариства, колективізму, взаєморозуміння.

Проте, у цих же іграх можна виховати і протилежні якості, якщо не керувати виховною дією гри. Помилково вважати, що ігри та фізичні вправи виховують в основному фізичні якості. В контексті етичного виховання все залежить від тих завдань і установок, які одержують юні спортсмени від тренера, а також від вимог, які

тренер висуває до їх поведінки на тренуваннях, від використання ним заходів виховного впливу. Отже, виховні можливості потенційно властиві фізичним вправам, і все залежить від того, наскільки свідомо і цілеспрямовано вони будуть використані.

Практика свідчить, що деякі тренери-початківці вважають, що вирішувати певне виховне завдання на одному тренуванні неможливо, тому і зазначати його у конспекті тренування непотрібно.

Але ж на тренуванні вирішуються складові завдання стосовно завдання в цілому, передбаченого у плані тренувань на місяць, період. Наприклад, якщо в плані підготовчого періоду тренування передбачається "виховання дисциплінованості", то на тренуваннях можна вирішувати наступні складові завдання: "виховання організованості при виконанні загальнорозвиваючих управ груповим методом у процесі тренування", "виховання вміння підтримувати дисципліну при роботі в підгрупі", "виховання вміння контролювати правильність виконання вправ товаришами" тощо. Разом з тим, тренер зобов'язаний пам'ятати, що виховання – єдиний, цілісний процес. Якщо в процесі формування спортивних умінь і навичок можна встановити "черговість" оволодіння ними, то риси вдачі "по черзі" сформувати неможливо. Також не можна формувати окремо свідомість, відчуття, поведінку. Не можна на один тиждень запланувати виховання дисциплінованості, на другий – працьовитості, на третій – чесності і правдивості. У процесі навчально-тренувальних занять виховання здійснюється комплексно.

При аналізі навчально-тренувального процесу тренерів-початківців нерідко можна спостерігати, що деякі з них вважають за доцільне вирішувати виховні завдання на тренуванні, але формулювати їх у плані-конспекті тренування і спеціально продумувати не треба, а вирішувати тоді, коли виникає необхідність. Такий підхід до вирішення проблеми недоцільний. Адже в цьому випадку тренер буде лише боротися з проявами невихованості, а не попереджувати її, не керувати етичним розвитком своїх вихованців.

Виховні завдання у процесі тренувань необхідно вирішувати, враховуючи рівень етичної вихованості спортсменів. На основі отриманих результатів, тренер розробляє конспект тренувального заняття, в якому поряд з освітніми формулює і виховні завдання, а в графі "Організація, методика навчання і виховання" розкриває шляхи їх рішення. Така форма конспекту буде орієнтувати тренера на вибір методів і прийомів рішення виховних завдань. Такими методами та прийомами можуть бути: теми коротких бесід, вимоги до поведінки у спортивній команді, форми перевірки їх виконання, педагогічні ситуації та інші методи і прийоми виховання.

Таким чином, плануючи методи виховного впливу, тренери формують у спортсменів вміння керувати роботою і поведінкою товаришів, розуміння значення взаємодопомоги і страховки, вміння та навички колективної роботи, самоконтролю і т.п.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Унаслідок посилення демократичних тенденцій у житті суспільства освітні системи як його значущі складові почали переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість підлітка, вивчення можливостей і обставин його індивідуального розвитку, умов саморозкриття і самореалізації людини на різних етапах її життєдіяльності. Тенденція особистісної орієнтованості освітніх систем виявляється й у навчально-тренувальному процесі.

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. У зв'язку з цим перед педагогами постає завдання – навчитися мистецтву виховної роботи, оволодіти новими технологіями управління виховного процесу. Управління виховною системою як невід'ємна час-

тина педагогічної системи освітньої установи може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки.

Чітке визначення мети і завдань виховання, вибір доцільних вихідних позицій в організації виховного процесу, розробка стратегії і тактики керівних дій, вимагають від тренера конкретних знань про особливості характеру, інтересів, потреб, умов життя і виховання підлітків. У зв'язку з цим особливого значення набуває плано-мірне і систематичне вивчення юних спортсменів з метою визначення рівня їх ви-хованості, виявлення найбільш типових якостей і характерних для даного підлітка рис особистості. При цьому особистість підлітка виступає не як об'єкт вивчення, а як об'єкт виховання.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев – М. : Педагогика, 1980. – 170 с.
2. Белорусова В. В. Виховання у спорті / В. В. Белорусова – М. : ФІС, 1974. – 234 с.
3. Бодалев А. А. Формирование понятия о другом человеке как о личности / А. А. Бодалев – М. : Педагогика, 1970. – 278 с.
4. Кащинська Л. Л. Технології виховного процесу / Л. Л. Кащинська, М. П. Кривко – Рівне: Інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, 1997. – 95 с.
5. Луначек В. Е. Інформаційно-комунікаційні технології в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом / В. Е. Луначек – Харків: Основа, 2004. – 96 с.
6. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза – Харків: Основа, 2004. – 240 с.
7. Тер-Ованесян А. А. Педагогічні основи фізичного виховання / А. А. Тер Ованесян – М. : ФІС, 1978. – 320 с.

Е.Ю. Шаповал

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ НА ПОДРОСТКОВ ОСОБЕННОСТЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИХ СПОРТИВНЫХ ШКОЛ

В статье раскрыты условия управления воспитательным процессом юных спортсменов в контексте учебно-тренировочных занятий избранным видом спорта в детско-юношеских спортивных школах. Автор отмечает, что организация воспитательного процесса в условиях образовательного заведения оказывается в умении педагога-тренера обеспечить управляемое формирование личности юного спортсмена в соответствии с целью и задачами его всестороннего развития.

Ключевые слова: управление процессом воспитания, национальный приоритет, здоровый образ жизни, юный спортсмен, учебно-тренировочный процесс, детская спортивная школа.

E.Y. Shapoval

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

EDUCATIONAL INFLUENCE OF PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS IN CHILD-YOUTH SPORTING SCHOOLS ON TEENAGERS

In the article the terms of young sportsmen's educational process control are exposed in the context of training employments by the select type of sport in child-youth sporting schools. The author marks that organization of an educational process in the conditions of educational establishments grounds on teacher-trainer's ability to provide the guided forming of young sportsman's personality in accordance with a purpose and tasks of his comprehensive development.

Key words: process of education control, national priority, healthy way of life, young